

בס"ד, ט"ו כסלו התשפ"ד

בבא קמא דף כ"ו – שן ורגל ברה"ר, כופר ברגל, נזקי אדם וגרמא

מושגים:

1. ארבעה דברים –
אדם שהזיק אדם חייב ב'ארבעה דברים', כלומר תשלומי שבת, ריפוי, בושת וצער.
מעבר לתשלום הנזק שמשלם גם שור שהזיק אדם. בדף לב ובמקומות נוספים, ארבעת התשלומים לא כוללים בושת כי נדרשת כוונה על מנת לשלם תשלומי בושת.
2. טמון באש –
חכמים חולקים על רבי יהודה וסוברים, שחפצים שהיו מוחבאים בתוך התבואה בשדה, ונשרפו באש שיצאה מבית שכן, יש פטור מתשלום עליהם. ויש בזה כמה חילוקי דינים. הם לומדים את זה מלשון הכתוב 'הקמה' שכמו קמה שנשרפה שהיא גלויה, כך יש חובת תשלום רק על דברים גלויים ולא מכוסים בנזקי האש.
3. מלאכת מחשבת אסרה תורה –
מהסמיכות של ציווי על מצות שבת, לציווי על מלאכת המשכן לומדים חז"ל, שבשבת המלאכות האסורות הם מלאכות של אומנות מעין מה שהיה במשכן, שבו נאמר הביטוי 'מלאכת מחשבת'. (רש"י, ביצה).
4. גרמא בנזיקין –
נזק עקיף שנגרם בעקיפין על ידי המזיק, המשנה בדף נה מביאה דוגמאות, יש בראשונים מחלוקות מה ההגדרה של נזק עקיף האם זה נזק לא ודאי, או נזק בהשהיה של זמן, או לא על ידי המזיק באופן ישיר, ועוד. יש גם דיון במה שונה הגדרת 'גרמא' מ'גרמי', ש'גרמא' בנזיקין פטור לכאורה וב'גרמי' יש מחלוקת.

שאלות:

1. החתול של איתמר הסתובב במושב וטרף את התרנגולים של אהוד, האם איתמר צריך לשלם?
בסוף הדף הקודם הגמ' שאלה מדוע לא נחייב שן ורגל ברה"ר בק"ו הפוך מהק"ו של ר"ט? הגמ' תירצה שיש פסוק מיוחד 'בשדה אחר' שמלמד שהחיוב של שן ורגל הוא דווקא ברשות הניזק.
הגמ' מנסה ללמוד עוד אפשרויות בק"ו, ודוחה את הלימודים השונים, כי יש פסוקים מפורשים שמלמדים אחרת.
 - הגמ' מקשה אולי נאמר שהפסוק 'ובער בשדה אחר' בא ללמד שאמנם ברשות הניזק משלמים על שן נזק שלם אבל עדיין נלמד מהק"ו שברה"ר שן תשלם חצי נזק?
(הגמ' מתרצת שיש שהפסוק 'וחצו את כספו' שנאמר לגבי שור תם, המילה 'כספו' ממעטת שדווקא במקרה הזה חוצים את התשלום אבל במקום אחר לא משלמים חצי נזק.)

○ הגמ' מקשה מדוע לא נלמד ק"ו מקרן החמורה שבכל זאת משלמת רק חצי גמ' ברשות הניזק, א"כ שן שהיא קלה שפטורה ברה"ר, כל שכן שתשלם רק חצי ברשות הניזק?

הגמ' מתרצת שמשמעות הפסוק שנאמר לגבי שן, 'מיטב שדהו...ישלם', היא תשלומים מעולים כלומר נזק שלם (כובע ישועה בשם אליהו רבה).

○ הגמ' מקשה מדוע לא נפטור תשלומי קרן ברה"ר בק"ו משן ורגל שברשות הניזק הם חמורים ובכל זאת ברה"ר הם פטורים?

(רבי יוחנן מתרץ שהפסוק בשור תם שאומר 'וגם את המת יחצון' מלמד שאין הבדל לגבי שור תם בין רה"ר ורשות הניזק ובכל מקרה משלם חצי נזק. משום שהמילה 'יחצון' היא מיותרת, משום שהפסוק יכל לכתוב 'וחצו את כספו וגם את המת'. והמילה נועדה לדרוש שגם ברה"ר משלם חצי נזק.)

○ הגמ' מקשה מדוע לא נלמד בק"ו, שאדם שהורג את חברו חייב בתשלום כופר? שהרי שור שהזיק אדם דינו קל והוא לא חייב ב{ארבעה דברים}, כלומר תשלומי שבת, ריפוי, בושט וצער. ומאחר ששור שהרג אדם חייב כופר, מדוע אדם שהרג אדם לא יתחייב בכופר?

גם כאן הגמ' מתרצת שיש לימוד מיוחד מהפסוק 'ושת עליו' שהכופר שייך רק בשור.

○ הגמ' מקשה בכיוון ההפוך מדוע לא נחייב את השור שהוא חמור בגלל הכופר, בתשלומי ארבעה דברים?

והגמ' מתרצת שהפסוק 'ואיש כי יתן מום בעמיתו', מדבר על איש דווקא וממעט שור.

2. הכבשה של עומר נכנסה לחצר של גבריאלי, ודרכה על תינוק, האם עומר צריך לשלם כופר?

הגמ' מבררת האם נזק של רגל שמועדת מתחילתה, שהרגה תינוק תוך כדי מהלכה הרגיל, דומה לנזק של שור מועד שנגח אדם שחייב לשלם כופר? או לחילופין רגל לא דומה לקרן, כי בקרן השור מתכוון להזיק ולכן רגל פטורה מכופר?

הגמ' פושטת את הבעיה מדברי ר"ט בברייתא, שאמר שבמקרה שאדם הכניס את השור שלו לרשות הניזק, והשור נגח והרג את הניזק. השור נסקל ובעליו משלם כופר שלם.

והגמ' מנסה לומר שר"ט למד את דינו בק"ו, מרגל שהרגה ברשות הניזק שמשלמת כופר שלם. ק"ו לקרן שחמורה מרגל ברה"ר שברשות הניזק תשלם כופר מלא. (כי הוא סובר כר"י הגלילי שלומד (בדף מב) לקמן, ששור תם שנגח והרג אדם ברה"ר משלם חצי כופר).

ומצורת לימוד הק"ו, יש הוכחה שהם סוברים שרגל שהרגה ברשות הניזק משלמת כופר. ההוכחה הזו נשארת למסקנה, למרות שהגמ' מביאה כמה נסיונות לדחות אותה.

רב שימי מנהרדעא מנסה לדחות את ההוכחה, ולומר שאולי הק"ו של ר"ט שמתבסס על כך שרגל חמורה מקרן, לא מתייחס לכופר על 'רגל', אלא לנזק של 'רגל', שהוא חמור ברשות הניזק לעומת רה"ר, (ולכן גם קרן החמורה מרגל צריכה לשלם ברשות הניזק כופר מלא), אבל לא ניתן להוכיח כמו שרצינו שרגל משלמת כופר. הגמ' דוחה את הדחיה של רב שימי, משום שלא ניתן ללמוד ק"ו מדיני נזקים לחיוב

כופר. משום שנזקים חמורים מכופר, שהרי באש יש חיוב על נזקים אבל אין חיוב כופר.

הגמ' מביאה עוד מספר נסיונות להסביר אחרת את מקור הדין של **רבי טרפון**, מנזקי (טמון באש), ואח"כ מנזקי כלים או כלים טמונים בבור. אבל בכולם הגמ' פורכת בצורה דומה, שיש מצב שבו הדין של כופר יותר קל מהנושאים האלו, ולא ניתן ללמוד לגביו בקל וחומר. ולכן למסקנה הק"ו הוא מחיוב כופר של רגל ברשות הניזק. וממילא יש הוכחה לשאלת הגמ' שרגל שמהלכת והרגה ברשות הניזק משלמת כופר.

3. לז'קלין התפוצץ צמיג וכתוצאה מכך הרכב שלה פגע במרצדס של אמנון, האם היא חייבת בנזקים?

(מבוסס על מקרה אמיתי משנת תשע"ו)

המשנה בסוף העמוד עוסקת בנזקי אדם ואומרת שאדם מועד לעולם, ואפילו הוציא עין לחבירו בשוגג תוך כדי שהוא ישן, או שבר כלים, הוא משלם נזק שלם.

הגמ' מדייקת שהוא משלם נזק שלם אבל לא משלם ארבעה דברים, כשפגע בחבירו בשוגג, כי תשלומים אלו הם רק במזיד או קרוב למזיד (רש"י).

הגמ' מפרטת כיצד ניתן ללמוד מהייתור בפסוק 'פצע תחת פצע', גם את הדין (של המשנה) שאדם חייב על נזקיו גם בשוגג ובאונס ויש לו אחריות מוחלטת על תוצאות שנגרמו בגללו. וגם את הדין שמשלמים על הצער כלומר על הסבל גם אם שילמנו כבר את מחיר הנזק.

(הייתור בפסוק הוא מאחר והתורה אמרה את הכלל 'כאשר יתן מום בעמיתו כן יינתן בו', ולכן הפירוט לגבי פצע, חבורה, וכוויה הוא מיותר.)

תוס' מחלקים בדף כז, סוגי אונס, ובאונס גמור יהיה האדם המזיק פטור, אחרת יש סתירה לסוגיות בהמשך).

רבה מביא ארבעה מקרים שאדם עושה מעשה ללא כוונה, ומהי ההשלכה של אותו מעשה לעניין תחומים שונים, כמו נזיקין, שבת, ועוד,

- 1) המקרה הראשון הוא כשאדם שלא שם לב שיש עליו אבן וכשהוא קם היא נפלה, וגרמה לנזק, הרגה אדם, או גרמה לחילול שבת וכדומה.
- 2) במקרה השני האדם ידע שהאבן נמצאת אצלו אבל הוא שכח מקיומה ואז הוא קם והיא נפלה.
- 3) במקרה השלישי הוא התכוון לזרוק את האבן למרחק שתי אמות ויצא לו ארבע אמות.
- 4) ובמקרה הרביעי הוא התכוון לזרוק למרחק ארבע אמות ויצא לו שמונה אמות.

רבה אומר,

- 1) שלעניין נזקים בכל המקרים האדם חייב לשלם על הנזק שהאבן גרמה, כמו שראינו שאדם חייב גם בשוגג ובאונס.
- 2) לעניין תשלומי ארבעה דברים הוא פטור בכל המקרים, ראינו, שרק במזיד חייבים.

3) לעניין שבת אם הוא ביצע על ידי המעשה מלאכה האסורה בשבת, ברוב המקרים הוא פטור מאחר וזו לא שגגה מהסוג שהוא שכח שהיום שבת, או שמלאכה זו אסורה. אלא בכלל לא ידע על המלאכה, ולעניין שבת {מלאכת מחשבת אסרה תורה}, למדנו ממלאכת המשכן שצריך מלאכות חשובות שדורשות ריכוז מסויים.

החריג הוא המקרה האחרון שאדם התכוון לזרוק ארבע ויצא לו שמונה אמות. המינימום לחיוב שבת הוא ארבע אמות, ולכן אם לא באמת אכפת לו אם האבן תגיע למרחק ארבע או שמונה הוא חייב. אבל אם זה חשוב לו שזה יהיה דווקא ארבע אמות אז הוא פטור גם במקרה הרביעי כי זו לא מלאכת מחשבת.

4) לעניין גלות,

1. במקרה הראשון אם הוא הרג אדם על ידי האבן פטור, כי הוא אפילו לא שוגג אלא אנוס, הוא בכלל לא ידע על קיומה של האבן.
2. במקרה השני הוא גולה, כי ההגדרה של שגגה, היא ידיעה שנשכחה.
3. לעניין המקרים השלישי והרביעי, רש"י מביא שני הסברים, שלפי האחד כוונת הגמ' שהוא גולה, ולפי השני לא. וההבדל בין ההסברים הוא בפירוש דברי הגמ' לעניין גלות, את הפסוק 'ואשר לא צדה' כלומר לא התכוון. והשאלה אם אצלינו זה נחשב שהוא לא התכוון, כשהוא התכוון לזרוק אבל לא למרחק הזה.

5) לעניין שחרור עבד, אם האבן הוציאה את עינו או שינו של העבד, נחלקו רשב"ג שסובר שהעבד לא יוצא לחירות, משום שכתוב 'כי יכה איש את עבדו... ושיחתה' שצריך כוונה להשחית, וחכמים שסוברים שהעבד יוצא לחרות גם בפגיעה בלי כוונה. וזה נכון לכל המקרים.

4. יונתן זרק כד מראש הגג, ודביר שבר אותו עם מקל לפני שהוא נחת, האם דביר צריך לשלם?

הגמ' מביאה עוד מימרות של רבה. רבה אמר על המקרה שלנו שדביר פטור, {מנא תבירא תבר}, שהוא כביכול שבר כלי שהוא כבר שבור, מאחר והוא עתיד להישבר.

אבל אם היו כרים וכסתות על הארץ, ודביר סילק אותם לפני שהכלי נחת (או אפילו יונתן בעצמו סילק אותם), למרות שהכלי נשבר הם פטורים. משום שבזמן הזריקה של הכלי, הוא לא היה אמור להישבר. והפעולה של סילוק הכרים והכסתות היא פעולה נפרדת, ועליה לא חייבים משום שהיא גרמא, ו{גרמא בניזקין} פטור.